

શ્રી
અભિજ્ઞાન શકુન્તલ નાટક

શ્રી મન્મથ કવિ કાલિદાસનું રચેલું
તે કૃત્ય
શ્રી

અભિજ્ઞાન શકુન્તલા મનોરંજક અને તરુણી ગાયનશી
શુભાવી આપેરા

૨૫ નાં ૨

... એ -જ મુશરફ તથા કેશવજી ખેરાજી

સુચના.

આગે આપેગતો અપાર માણેએ પોતે રાખ્યાં છે માટે
અમમ્મી રત વગર ભરતો અથવા છપાવતો તથા અપાર નહી.

સા. આ. મુ. તથા એ.

પરતાવના

મુંબઈ તેમજ બહારની શેખીલી આલમને હું નરમ રાખાવથી
 કહું છું જે આપણે શ્રી અભિમાન શુકુન્તલાનો મનોરંજક અને
 નહરેવાગ ગાયણુરથી આપેરા મારે લખ્યા વખત રચે છપાવવાની
 ખાચ થઈ હતી. પણ આગળ મારે, રંગીલું લોકું છેલખરાઈ
 મોહિના રણીનો મનોરંજક અને દિલચમન ગાયણુરથી મુન્નરાતા
 આપેરા છપાઈ બહાર પડ્યા તેથી આ આપેરા : હી ગયા તે મે
 હમણાં મારા મિત્રોની મદદથી છપાવી બહાર પાડીઆ છે તેમાં બૂલ
 ચુકે હોયતો સમ વાંચનારોથી મારી મળવાની આશા રાખું છું કેમકે
 આપણે આથી અથવા કવેશ્વર હોવાનો દાવો કરતો નથી, કેમકે
 શાસ્ત્રેનાં આલેખાં આગાનમાં ઉતરવા જેટલા લખેલ કે કુળાનનાં આ
 નથી, ફક્ત મારે પોતાનો તથા મારા મિત્રોનો તેમજ નાટકના અર
 શેખીનોનું શેખ પુરે પાડવાના હેતુથી બનવી કોશિસ લઈને નાટક
 અર આકારમાં છપાવી પ્રગટ કરીએ.

~~આ~~ આશા છે કે ગાયનના અર શેખીનોથી પુરતો આકાર મળજી.

ભા. શ્રી. મુ. તથા કે. ખ.

અભિજ્ઞાન શકુન્તલા

નાટક પાત્ર.

દુષ્યન્ત.....ભરત પાંડવો રાજા

વિદૂષકરંગલો અથવા મસ્કેરે

કણ્વઆશ્રમના રૂપિ શકુન્તલાને ઉછેરી માટી કરનાર

ગારંગરવ ... }કણ્વ રૂપિના આશ્રમમાંના 'બ્રાહ્મણ
ગારદરત ... }

મિત્રાવસુરાજાનો શાળો તથા નગરનો કોટવાસ.

માધવરાજાનો રથ હાંકનાર સાથી

ગનનુક ... }ખે પટ્ટાવાળા
સંચક ... }

માતલિઘડિનો સારથી

સર્વદમ્તજિરો...દુષ્યન્ત રાજાનો પુત્ર શકુન્તલાના પેટનો

કણ્વરૂપિ મારીચિનો પુત્ર અને 'બ્રાહ્મણો પાત્ર

શકુન્તલાવિશ્વામિત્રની મનકા આશ્રમના પેટની છો-
કરી, કણ્વ રૂપિએ ઉછેરી માટી કરેલી તે

પ્રિયવંદા ... }નાદાની છોકરીઓ, શકુન્તલાની સહિયરો
અનસુયા ... }

ગૌતમીઆશ્રમની સ્ત્રીઓમાં વડીલ

હત્યાદી, હત્યાદી.

પ્રથમ અંક

—૦૦—

સર્વે મળિ હૃદયર પ્રાર્થના કરેછે.

(છે જન પાલક ટાડક દુઃખનું એ રાગ).

સર્વે—જગ કરતા પ્રભુ પગમ કૃપાલું

વિનવીએ તુને દયાલુ

સુખ મુરતે તારું નામ

સંપન્નનુછે એમને કામ

તારી અમને પુગલુ હામ

સહુને આપ સદા આરામ

સહ દુનીયામાં તું એકસો—

જગ

મુક્તપતી ગજનંદ કરગરી (બે વાર)

સહ નમોએ છે એ એક વાર

સાંભળજો તમે પ્રતી પાળ

અગે તારા નાના બાળ

અમપે યાજો તમ કૃપાળ

સહ દુનીયામાં તું એકસો—

જગ

કચ્છ એપેરા છે આ કુંપની

મદદ મામે તારી

સરવેને તું સુખ આપે

અંક સરવેનાં કાપે

સદયુગ શકલને આપે
સહ ફનીઆમાં તું એકલો—

૪૪

પ્રવેશ પહેલો

રવિના તમેલતમાં જગલ.

હિંદ્રી રાગ

(Lucy ના...એ રાહ)

રાજ... (અંદરથી) સખર સખર સખર, બગામ તુંતો પર

મુમ જાયછે સામને તુ શારથી સખર

માધવ... (અંદરથી) રાજ દુષ્પાન્ત મે રોકીકે બગામ

તમારા હુકમનો—હું તામેદાર યુનામ

(રાજ દુષ્પાન્ત તથા તેના સારથી હાથમાં તારી બાંધી પ્રવેશ કરેછે)

(એજ રાગ)

રાજ... (આંગળીથી) નો નો નો નો નો—પહેલો જાયછે

માધવ... (સામે જોઈ) હા હા હા હા હા—તેતો જાયછે

રાજ... (તીર ચડાવી) ચડાવું છું હુ તીર મારું પહેલો મુમ

માધવ... (આંગળીથી) તેતો આડીમાં—થઈ ગયો ગરક

રાજ... (આંગળીથી) પેતાં સામને કોણ આવેછે

માધવ... (સામે જોઈ) તેતો કોઈ સન્યાસી રખાયછે

(જોળની આડીમાંથી બે સન્યાસી પ્રવેશ કરેછે)

૫૬ (જાંજોડી)

(નાથ કેસે ગળકે બંદ...એ રાગ)

સન્યાસી-ગજ તોરે બાનકો કાહે ચડાવે, કાહે કાલી હીરન દુઃખાવે-રાજ
હીરનયાલાકી શકુન્તલા પાલી ઉશકો કાહે સતાવે
મૂગ લોહીસે તીરકો કાહે લાલ લોહીમે રંગાવે — રાજ
સન્યાસી સાધુ ગહેતે ઘાદાં પે, જો રામ નામ ગાવે
ગર હમારો તીર્થકો ગયો હવ જો કષ્ટરૂપિ કાલાવે — રાજ
ચલીએ હમારે સંગ મહમ. વે હવ નદીકે ઠઠમે —
શકુન્તલા હવ કષ્ટપકી પૂત્રી, તોકો મહેમાન બનાવે— રાજ
(રાજ દુઃખન તીર ભાયમાં નાખી હાથ જોડીને

મહીદીપ છંદ

(સ્વામ ચરાણ સ્મરણ મિત્ર—એ રાગ)

ગજ...પ્રિતી મહ કરે, રૂપિજી આબાર તમારો
અન્ય અગ્નજો થયું તેમાં હુગારો— પ્રિતી
આપ અઃબાધી થયું ધરમે વિધાન
નહીતો નિષ્ટે કરે, કામ યાએ આ ઠામ — પ્રિતી
શન્યા શકન મારીછે બહુ દુર
તેડી બાવુંજી આપનાં આશને જરૂર— પ્રિતી

પ્રવેસ બીજો.

રથળ તપોવનમાં બાગ,

(રાજા દુષ્યન્ત પ્રવેસે કરેછે—બાગને જાણી વખાણુ કરેછે.)

હરી ગીતી

(ગજિઆમણી યુજરાત જોવા જોમ—એ રાગ.)

રાજા... અદ્ભૂત સમાન સ્વર્ગ રમણિક રતન જડીતરે

માહે વૃક્ષ ગટા તોરછે છુટાં ડુવારા અંતીએરે—

અ

કર્વક કમલ કુશુભા પિલ્લા કિલ્લા કંઠ કલી રક્ષા

મધુર વચન વદે વદને વિવેકથી વહાલાં થયા—

અ

(એટલામાં અંદરથી અવાજ આવેછે) (ઓ બગીચા જોવાને

ચાલો બેનીઓ મારી રે આએ બાગમાં જૂન પિલ્લાંછે, છુટી

જૂન જૂન વાડીરે) (રાજા સામે જોઈને)

ગજલ કર્ણીગડા,

(આજ શ્રુતે તેરે બચતા હએ તરા...એ રાગ)

દુષ્યન્ત... આવેછે અવાજ સુશ છે, વનીતા જાતરે—

(બે વાર)

સ્ત્રીઓ સુંદર દેખાવછે ખરે ખાતરે

સુગંધી લેવા બાગે આવેછે સરવે સાથ રે—

આવે

(રાજા દુષ્યન્ત કરણની ઝાડની પછવાડે સંતાઈ ગેછે,)

(શકુન્તલા તથા સાહેલીઓ પ્રવેસ કરેછે).

દાદરા.

સુન કસરાક મીના શુણી પ્યાગરે—એ રામ.

સરવે—એ બગીચા જોવાને ચલો બેનીચા માગી રે

આએ બાગમાં ફલ ખિલ્યાં છે—

જુટી ફલ ફલ વાડી રે—એ બગીચા

તેડાં ભરી ભરી પાણી પાવો—

જેથી વધે ફલ વાડી રે—એ બગીચા

સેવાશિત પુષ્પ ખિલ્યાં છે—

બહાએ સુગંધી શારી રે—એ બગીચા

ચપો ચંબેલી ચડી છે વલી—

વધી અમરત વેન સારી રે—એ બગીચા

(સરવે પ્રવેશ કરે છે)

(ગૌતમી હાથમાં છાંયડી બાંધી પ્રવેશ કરે છે, શકુન્તલા ફલ વેણીને ગૌતમીની છાંયડી બરે છે તથા ફેટલીએક કુવારાના હોળમાંથી પાણી બરીને ઝાડોને પાએ છે તથા ફેટલીએક ફલ શકુન્તલાને વેણાવે છે, રાજા દુષ્યન્ત, શકુન્તલા તથા શહેલીઓ ન દેખે અને એમ કરીને રાજા બાહર પ્રવેશ કરે છે શકુન્તલાને જોઈ વખાણ કરે છે)

માલીની છંદ :

સબ—કુમારીકાં કાન્તા જીમગે ફરે છે

અપન પદતો—પ્રમનાં પરછે— કુમારીકાં

વેણીવાણી શામે થું મખી

મેહેરી રહી છે શકન મખી— કુમારીકાં

શુરસ શમ્દ ગંગને ગાજે

શુણી વરણી કોકીલ બાજે— કુમારીકાં

આલ અપન જોસી-હંશ હારે

હબી હમગે કોમલ કરારે— કુમારીકાં

(એટલી વારમાં શુલાબના ત્રાડમાંથી બમરો માણ
માણુતો હડી શુક્રન્તજાને મુગ્ધવા બાગમાં.)

કુમરી—પરજ

(મારી અંખીઆ ફરકન બાગી—એ રાગ)

શુક્રન્તજા—દેખો દેખો ખેનીઓ મધુ કર

શતાવે છે—મુને અધીક

નીકાણો એને બાગ બહાર — દેખો

બદને બુધારી શુધ જુધ મરી

જામ થઈ મુને એની પર—દેખો

, (શહેલીઓ પાછે આવી રમાલથી બમરને મુંજવતો હડાય છે.

બેન

(અરે લાલ દેવ હશિ તરફ જલ્દ આ—એ રામ)

પ્રિયવંદા—મરે ડોહથી નહીં એ મંજુકર

દુખાન્ત વીના નહીં મરે બવર

હસ્તીન પૂરનો રાય કહેવાય છે

તપોવનનો રક્ષણ કરે છે

(રાજા પામ અશ્વરથ)

શાર્દૂલવીકીડીત હંદ

છે તે રૂપ ખરાબ આ—એ રામ.

રાજા—અબડા અનિશિ અકળાએ છે, આ દુષ્ટ મંજુકરથી

મૃતુ કદે એનો અહીં મારા કરથી—અબડા

(રાજા બમરાને મારી નાખે છે)

ગજલ

(અરે બાવા તું સે બીખશા—એ રામ)

સામી—ક્યા કુલનાં તમા રાય છો, વાત વિસતારી શરયે કહે

,, કાંઠાની વાશ શું છે નામ, સીધ આબ્યા આએ લામ

રાજા—વંસ શુભ હું છું ક્ષત્રો-દુષ્યન્ત રાજ નો મંત્રિ

હસ્તીના પુરમાં મારો સ્થાન-પ્રવાશી કરવા આવ્યો વન

પ્રિયવંદા—અચ્ચાત્રી રૂડી બાઈ અમારી-અમે છઠ્ઠામે તારા ઉપકારી

„ મુળવતો દુષ્યન્ત મધુકર—તેને તમો મારેયો આશર

રાજા—અન્યાએ નથી મધુરકરનું—ગાયલ મન થયું એનું

„ હું બુદ્ધિ સુધ બુધ મારી, દેખી રૂડી બાઈનમારી

પ્રિયવંદા—સીધ છુપાવો તમારો ધામ-દુષ્યન્ત છે તમારો નામ

„ આ અંગોઠી છે એન્દ્રી—ઉપર નામની નિશાની

રાજા—મને આપીછે રાજ ઇનામ—મંત્રી મારો છે જે નામ

„ એક દિન કરીયું રૂડું કામ—તેથી આપીછે રાજ ઇનામ

અનસુયા... અશુભ શું જોલો રાજ-અંગોઠી નહી મંત્રિને અપામ

„ રાજ વંશીની નથી એ રીત-વદો શું વેણ વદને અનિત

(શકુન્તલા રાજાને જોઈ વચ્ચાણ કરેછે)

કુમરી—અમામ

(મોલી હોએતો મુરત પ્યારી—એ રાગ)

શકુન્તલા—મુરત પ્યારી—સારી મુરત પ્યારી

એતો મુરત પ્યારી—મીઠી—મુરત પ્યારી— મુરત

મારી મધુકર—મિત ગોરીડું
 છુટી સુધ બુધ મારી રે—એતો સુરત
 બે લગાડી પ્રમ પ્રીતની
 બદને બુલી શુધ મારી રે—એતો શુગત
 મારી મધુકર જોખન છુટ્યો
 ગામલ યહિલું ખેતરી રે—એતો શુગત
 (શુક્રાન્તના તથા રાજા એક એકના સ.મો શુવેછે ને પરડો પડેછે)

પ્રવેશ ત્રીજો

સ્થળ તપોવનમાં

રાજા દુષ્યન્તના લશકરની હાજરી
 (રાજા તથા વિદુષક પ્રવેશ કરેછે)

બેન

દુષ્યન્ત—સાંભળ શાણુ મિત્ર કહુ વિવેકની વાત
 શુંદર બાગ દેખ્યો આજ—વથે વનિતા જનત
 નિરખી શુંદરી તેમાં લાગી મારી આજ
 એ અરથે મિત્ર હું થયો બહુ નિરાશ
 શું વરણુ કરું તેહનુ ગાણુતાં ન પાર હોય
 વરણુ એનુ કરી શકે નહીં કવિ કોય

પ્રવેશ ચોથો

સ્થળ તપોવનમાં બાગ

(શહેલીઓ તથા શકુન્તલા પાંચંગ પર બેઠીલીઓ છે)

ગજલ

(રશીલી તારી શુરત દેખી—એ ગગ)

શકુન્તલા—સુરત સારી, દેખીને તારી—લાગી પ્રીતે પ્રેમ કરારી

પ્રીત દીન બિયાન ધરંધુ, લાગી તુંજમાં આગ મારી—સુરત

આવ્યાં બાગમાં તમ ને દી, યયો જામગે અંગ તે દી

અંતર ડરેયો મુજથી એ દી પછેથી હુ ધર્ષ બહુ બેનરી—સુ

જોઈ જોઈ હુ કુસુંમ કલી—પ્રીતી દિન હુ રહુ પ્રકુધી

તેતો મરવે હું ગધ જુલી—લાગેછે મને હવે અકારી—સુરત

બિયાન ધરંધુ શદ તારો—પ્રેમ દ્રવે દાસી ઉગારો

મનો રથ પડે ને કરે મારો—જેથી લાગું મરવે સારી—સુ

દોહરો

(ઓ પ્રભુ તું એક છે મરજ્યા તે—એ રામ)

શકુન્તલા—એ લગાડી પ્રીતની, મુજ પ્રાણ આપાર

મને લગાડી તજી ગયા કિધી દુઃખી અપાર

પ્રીતી દિન રત્ન પુજાને જેમ બપોલો કરે પુકાર

દરમિયાન દે દયાલુ થઈ, દારી જાણી નગધાર

(શકુન્તલા ખેડાશ થઈને પાછો, ગાલેલી પકડી લેઈ,
પસંમપર શુભરાત્રીને ધોરજ આપેછે)

ગરબી

(મહેલે પધારે માહારાજ—એ રાગ)

સાખી—મારો શાણી તું યાને શમ—વાલી કમ થઈ બ્યાકુળી

સમજ તુંતા છેની પ્રેમ—વાલી કમ થઈ બ્યાકુળી

સાખી { ચિંતાથી ચતુરાઈ ગટે—સેસે ગટે સરીર
આતુર થઈ કયા આરથે—કમ થઈ તું રે અધીર—વાલી

સાખી { બેચાન બતાવ બહેની તું છે અંપલ શુંભાણુ
ચુપ વાત કુખ્યા થકી—યાએ જુલમ માંદે લાણુ—વાલી

રાગ હંદર સબા (શકુન્તલા ઉઠીને)

શકુન્તલા—સાંભળ મારી શાણી સાખી કહું વાત સકલ

તપોવનનાં રક્ષ કરવા આવ્યા રામ અપલ

જુલમ મારી નરખી તેની, બાપી તેમાં અલ

અભિલાષ છે મલવાનો તેડી આવો મુજ પાશ
 એ આગે બેની હું થઈ છું બહુ આતુર
 ઉપકાર માનું હું તમારો લઈ આવો જરૂર
 એજ રાગ

પ્રીયવંદા—સાંભળ શકુન્તલા કહું છું સાચી વાત
 પત્ર લખી આપ વું, પ્રાંતે તારે હાથ
 (એટલામાં રાગ દુષ્યન્ત પ્રવેશ કરેછે, શકુન્તલાને જોઈ વખાણ કરેછે)

ગજલ (ખીદાગડા)

મૃગ લોચની—એ રાગ.

રાગ—અપલ ચાલની હંસ હાલની એ મદન મધુર ને
 નરખી પ્યારી તુજને થયો બહુ આતુર—અપલ
 મુખ કાંતી દેખી તારી, સંદ્ર ગટે પ્રકાશ
 શકુન્તલા પ્યારી માયરી, કરને પૂરી આસ—અપલ

પ્રીયવંદા—થા બેની ગંભિર હવે, હજી થઈ પુરાણ તુજ તણી
 આવ્યા આપે દુષ્યન્ત, છે ને તુજને રમણીક

ગજલ

આસ તારી પ્રીતમ—એ રાગ.

શકુન્તલા હામ હતી ને મુને અંતીસે. પૂરી થઈ આજે શક્તિ (તે)
 અષાકુલ બાકુલ સરવે હિદા. શાનત શહેનને યાત્રી
 બેની અમાર માનું તમારો, વધામણી આપીવાલાની શક્તિ

દાદરે!

(શુન કસરાક ઝીલાએ યુની—એ રાગ)

પ્રીયવંદ—આસો બની વેગે આપને વાગ જઈએરે

સમકાલનું સમય થઈયું છે, તેથી તમઆર થઈએ રે—અં

પિતર સરવેના રાહે જાતા હશે

માટે આપણે આલીએ રે—આસો બેની વેગે આપ

જીલા (કાશી)

(માતાજી મને મર કરી રજા આપ રે—એ રાગ

શકુન્તલા—બેની નવા દ્રબનો કંટો મારા ચરણે લાગો રે.

તેથી ગઈ હું મડી, અજાણ નથી જરી—બેની

તમા જાવો આગળ રે, હું આવું છું પાછળ રે.

આ કંટો કઢાડી, હું આવું છું પછાડી

એ વિશે વાત મારી માતા કને કેને રે—બેની

(પ્રીયવંદ અને આનસુયા જાયછે)

મહીદીપ છંદ

સમઆસુ સગરાગ મિત્ર... એ રાગ

રાગ—વિનવી પ્રીતિ મહ પ્રીય કર સુખી મને

કોઈ નહીં આહીંથી મારી જવા દઉં મને—વિનવી

ચાલ અપસે ચીત શકલ ચોરીયું
 તે તને પુકત નહીં તજી જીવું મને—વિનતી
 નયને નગખી મારી પ્રેમ કરારી
 નિરાશ કરીતા મને એ ગરે નહીં તને—વિનતી

(સાંભળ અધીર શુંદરરી—એ રામ)

શકુન્તલા—સાંભળ શાણા રાવ તું—પ્રીતીની નીતિ હું કહું—ટેક

રાજા—એવા આચરણ હું જાણું છું—ટેક

શકુન્તલા—માતપિતા કહા વિના, નહીં વર તુજને મના

રાજા—પિતર તારાની નહીં ચીંતા—સાંભળ

શકુન્તલા—એ વાત શાચી તમારી છે—જીવન નિતી નદારી છે

પુત્રજી મમતા મારી છે—સાંભળ

શકુન્તલા—એ તાત કદી નહીં યાય—એમાં મારો હોય અન્ય

રાજા—અન્ય તારો સેશ ન યાય—શાંભળ

શકુન્તલા—નહીં કોઈ છે સુજ પાશ અવતી મા મારો અવાસ

રાજા—સુશીરવી છે શાપ્ત શાત—સાંભળ

શકુન્તલા—તુજને સુજ તાત પાશ—કરં તારો પ્રરી આશ

રાજા—ના કહીશ તો કરીશ દેહનો નાશ—સાંભળ

કલ્યાણ

(સુખમાં પોદને પ્રાણ પતિ મારા—એ રાગ)

શકુન્તલા—કરોધ ન કરો વાલા, પ્રીય પતી મારા

દાસી જાણી રાખો અગરો તમારા—કરોધ

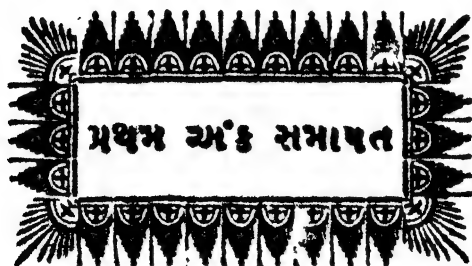
સુગંધ વિષેકના સાંભળી જમન,

મન વાછનાં પૂરી ક્રોધી મારા—કરોધ

સંવકાલનો સ્મય થયું છે

આસો મહેલે પાન કરીએ મારા—કરોધ

(રાજા દુઃખાન્ત તથા શકુન્તલા પલંગ પર બેસે છે, પરડો પડે છે)

અંક બીજો—પ્રવેશ બીજો

સ્થળ તપોવનમાં કલ્પ રૂપિત દિવાનખાતું

(રાજા દુષ્યન્ત તથા શકુન્તલા ઉભેલાં છે)

રાજા

(ધીરી થાને સીધને ખીય—એ રાગ)

રાજા—હે પ્રીય જવા દે, હાંસીને આજે મને;

રાજા મારે સર્વે પ્યારી, મુજ વિના હસે ખેળગરી;

મત્રિ મારે મુજ મલવાને, આતુર હશે ત્યાં કને

શકુન્તલા—ખોલો શું પીયુ અતીત, કદી નહીં તોડું પ્રીત;

કોને હું કહું પીયુ, કોણુ કહેસે પ્યારી મને

રાજા—હે પ્રીય જવા દે, હાંસીને આજે મને;

શકુન્તલા—મુજ પીતાને પુછ્યો નહીં, તેડ તને થાપ્યો સહીં;

પુછે જો કાંછે તારે પીયુ, શું ઉતર દર્શ તને;

રાજા—હે પ્રીય જવા દે, હાંસીને આજે મને;

આપુંકું અંગોઠી ચિન્હ, સુખેથી લગાડી શનહ;

પ્રીતી દિન ખેરજે, કરજે યાદ મને—હે પ્રીય

(રાજા પોતાની યાદગરીમાં વીંઠી આપેછે, બેઠી જાયછે)

પ્રવેશ બીજો

સ્થળ—તપોવનમાં કણ્વરૂપિ આશ્રમ

સાખી મરાડી ચાલતી

(પ્રીયવંદા તથા અસુયા હાથેલીછે, શકુન્તલા પ્રવેશ કરેછે)

•પ્રીયવંદ—દુર્વાસા રૂપિએ આપ્પો શાપ બેની અગાણે તને આજ—(બે)

તે તોડી અમે ચરણે પડી, કાષી અમે તારો કાજ (બે) દુર્વા.

તુજ પીયુષી વિરોધ થાએ કદી—બતાવ ને નીચાતી (બે) દુર્વા.

તો તુને તતકાજ—એજખરે પીયુ તારો—બેની (બે) દુર્વા.

(જાતમીઆ અને સાગંગરાવ તથા શારદરત તથા કણ્વ
બગેરે પ્રવેશ કરેછે).

ગરખી

જાતમીઆ—સુખ શકુન થાએછે સધારો બાહ સાસરે

રમણિકબાહ તું વર પામીછે, નહી તેમાં લેશ પામીછે—સધારો

પ્રથમ કરેઆં ગાંધર્વ લગન—પીતા થયા મગન—સધારો

સાસુ સસરાનો કહેયો કરજો—કહેતે એકાચિતે ધરજો=સધારો

રતન જડીત આપ્યાછે ચીર, સધારો યહ મંબીર=સધારો

(પ્રીયવંદા બેઠીને રહેછે, શકુન્તલા ઘીનાસો આપેછે)

બારમાસી

(સખી આવેલા કારતક—એ રાગ)

શકુન્તલા=મારી પ્રીયવંદા છોડ અધીર, યાને તું સમ રે

યધું સાસરીઆનો રાજ, સમજ તુંતો પ્રમરે—ટેક

અન્ય યધું આજગે કહી, તે કરને ક્ષમાયરે

પ્રીતી દિન સંભારને મને, જીવ અંતો અકલાય રે—મારી

બોલ્યું આલ્યું યધું હોયતે, ધરને ન ધ્યાન રે

ખાલપણમાં હતા ખાત્ર, હજો નહીં જ્ઞાન રે—મારી

(શકુન્તલાને મિટી સરવે પોતપોતાને ગેર જાયછે, શકુન્તલાને સારંગરાવ તથા શારદરાવ અને ગીતામી પરાવવા જાયછે).

પ્રવેશ ત્રીના

સ્થળ—રસ્તો

(મકનાં શનેયાસી ભંગનાં કેડમાં દોહતા ગાતા પ્રવેશ કરેછે)

ઈએજી રાગ

Lucy Neel. (એ ગમ)

સન્યાસી—રંગ રંગ રંગ રંગ—ખુબ એશ હડા અહો

શકુન્તલા કેખીયાકી, ખુબ મજા હડા અહો

શકુન્તલા જાતી, અપને ગામકો,
હસી ખુશાલીયુ, હમ મેમાન બને હો—રંગ
ભંગ પોકે રંગ-હમને રચા એ હો
શકુન્તલા એર દુષ્યન્ત નામ ગાય હો—રંમ

પ્રવેશ ચોથો

સ્થળ—દુષ્યન્ત રાજાની સભા

(સરવે દરબારીઓ બેઠાછે)

બેન

રજા—શાણા મંત્રિ કરો એક કાળ

રામશીંગને તજાવો આજ

પ્રધાન—આપની આગન્યા પ્રમાણે છું હું તૈયાર

સાનુમતીને બોલાવ એ ચોપદાર

(ચોપદાર જાયછે રામશીંગઓ પ્રવેશ કરેછે)

રામશીંગ—હેં સાનુમતી ગાયન કરી મનકર પ્રરન

રીન્ને સભા સારી બોલ મહુર વચન

કહેરખો

(નાચતાં નાચતાં)

રામશીંગઓ—રાજતો પેવારી જાવું-કલખાન-હા હા રે કલખાન (બે)

છોદી ન દયાલ-સહુપે માયાલ;

દેતાં છોરંકને દાન-હાંહા રે-દાન—રાજતો

દીઠી પ્રમવાલી-દિન દયાલી

રૂડું અંગ-જ્ઞાન-હાહા રે-જ્ઞાન—રાજતો

રમણીક મત્રિ-પુરો હીન પાશ

તેતો છે સર્વે દયાવાન-હાહા રે દયાવાન—રાજતો

મેંત

દુખ્યન્ત—સાણા પ્રધાનજી થયુંછે પ્રસ્ત મન આજ

માટે આજે રામશીંગઓને જ્ઞાનરી શાજ

(પ્રધાન તથા રામશીંગઓ જાયછે). (સારંગરવ તથા

સારદરત અને જૌતમી તથા શકુન્તલા પ્રવેશ
કરેછે).

ગજલ

(અરે બાવા સે બીખશા—એ રાગ

સારંગરાર—આપે પ્રસ પરથી મન, શકુન્તલા શાયે કરેઆં ભગન

તે જાણી વાત કહ્યવ યમા પ્રસન્ન, કરોઝોજી નીરમે યહ મન

રાજા—અરે રૂપિણ એ શું બોલો, બોલતાં શબ્દ નહીં તોલો

નથી પરણેયો એ વનીતા, વરો શુ. વેણુ અનીતા

શકુન્તલા—પ્રાંધ પત્ની એ શું બોલો અનીત, નથી આપના કુલની રીત

ક્રીષાં બાગમાં ગાંધર્વ લગન, ધરી એક અંતરેથી મન

રાજા—અશુભ શું બોલેછે, તું, ઓલખતો નથી તુજને હું

કલકચડી રૂપિણ શું આવ્યા. ગર્ભવંતી નારી લાગ્યા

જીતમી—ખતાવ એધાણીતું બાજ, ઓળખશે તુને તો તતકાલ

આપીછે તુજને જે ચિન્હ, લગાડી તુજને નેદી શબ્દ

રાજા—છે નારી તુજનેં ધીકાર, ઓઠાં કલક ચડાવે તું નાર

એવાં અવતરશે જો જન, કેમ આવશે તો ભૂવન

પીલુ

શકુન્તલા—નહીં નહીં તું નાં તીરસ્કાર (બે)

નહીં ગટે તુજને, એ પ્રાણુ આધાર—નહી

મધ ધોક શુણી હું મવેર છવું

તેને તું કુદડ દ્રવ્યના ધીકાર—નહી

નીતી છોડી અનીતી કરેા છો

એ ગટે નહીં વુજને લગાર—નહીં

અભિમાની જાતે આપી

તેત્રા મન વીચે વીચાર—નહીં

૫૬

(વાદળ ફાટવા માડીયું—એ રામ)

ગજ—ખતાવ મારી અભિમાની, તો વુજને રાખું શાચી માની

શુક્રન્તલા—અભિમાની મુજને આપી; પ્રીતે દાશી કરી યાપી

એધાંણીમાં આપી અંગોઠી, કદી નામ્રિં બોલું પીયું જુઠી

રાજ—દેખાડ મારી તું અહીં અંગોઠી, તો વુને માનું કું શાચી

શુક્રન્તલા—અરે દુહી કેમ થઇ વેરણુ મને, આશમે તજી ગઇ દયા
ન આવી તને

સાગરાવ—અરે શુક્રન્તલા નકર વસોપાત, સતાન કરતાં ગઇ
અરેઆત

— —

ગજલ ધીરવી

દેખીને બધતમાં મને થતો નથી—એ રાગ

શુક્રન્તલા—અવલી કેમ થઇ અંગોઠી તું અહીં આજ મને (બે)

પ્રતે. અને પેરલી પ્રતી દીન હું

તેને તજીને જાવું. એ કુકળ નહીં તને—અવલી

શત્રુ ઘડું આ સમિ મુજને અહીં

અશુભ પાઠ્યો મુજને કાષી નીરાશ મને—અવલી

છેડી મુને એકની ટું તજી ગઇ ક્યાં

પ્રથમ એવી ન તુને જાણી દગો દઇશ મને—અવલી

મલવાની સિયતી આશ હવી તુજમાં

આવ પાછી હજી થઇ આવ મુજમાં—અવલી

૫૬

વાદળ ફાટવા માડીશું—એ રામ

સારંગરાવ—સંભારજે તું હવે તારી ખાસી, રાખજે રૂડી રીતે શંભારી

હવે જઇએ છેડએ અમારે ગેર, દેશું કણને શરવે શમાચાર
(તરણુડે જાયછે, શકુન્તલા મુરછેત પડેછે)

રાજા—પુરોહિત કરો હવે ઉપાય, એ નારી મુજથી કેમ રખાય

પુરોહિત—રાવન કરો તમે વીચાર, લઇ જાવુંછું મારે ગેર આ નાર

પુત્રી જાણી રાખીશ હું મારી પાશ, લઇ જાવુંછું મારે અવાસ

હમલ આબાધી માલુમ પડશે, શુભ અશુભની ખાત્રી થશે

પુત્રી હવે છોડ દઉંશ, ચાલ પ્રીતે મારે અવાસ

(પુરોહિત તથા શકુન્તલા જાયછે)

પ્રવેશ પાંચમો

સ્થળ—હસ્તીના પુરમાં એક રથતો

(એક માછી હાથમાં ઝારી બધને પ્રવેશ કરેછે)

કહેવો

સાડેતીન પૈસે—એ રાગ

માછી—બે દોડીએ સેર માછલી નહીં દવું

માછલી નહીં દવું માછલી નહીં બિચું—બે

નાની એક માછલીમાં નાના આ સીંટી

ચઢે હું વેચવા જાઉં કોઈ ન કરે ખરીડી—બે

બાયડી બે પછવાડે પડી બુરી બહુ નઠારી

આપું જઈ તેને તો, થાએ શાજી બારી—બે

(જનુક પ્રવેશ કરેછે)

જનુક=અરે બનીઆતે એ કાંસે લાએ ખીંટી

શય બેલ નહીંતો મારંગા મે જીતી

માછી—બે દોડીએ સેર માછલી નહીં દવું

જનુક—દેખો કોટવાલ શાહિબ એ શાહાકી ખીંટી

(કોટવાલ તથા સુચક પ્રવેશ કરેછે)

શય નહી ખેલતા બનીયા મારતા હું મે લાડી.

માછી—મે દોડીએ સેર માછલી નહી દવું.

કોટવાલ—અરે દુષ્ટ ચંડા તે કાંચી કાડી આ સિંદી.

આપ એ છે ગયની નહીંતો લલચ લુટી.

માછી—મે દોડીએ સેર માછલી નહીં દવું.

સાંભળો બાપુ કવુંછું હું શાચી વાત,

માછલી કાપતાં, મલી ખરેખાત—મે દોડીએ

કોટવાલ—સીપાછ હું જાવુંછું રાજાજીને પાશ. (જાવે)

માછી—અરે ભગવાન દુડી મારી દીકની આશ

મે દોડીએ સેર માછલી હું રે દવું

જા.-સુ.-કાંસી તુમકો દેગે મુઝ. તું મુઝા રે બાડી (મારેછે)

માછી—અંગોડીને મારા ઉપર શું બતા કરારી

મે દોડીએ સેર માછલી હું રે દવું (કોટવાલ પ્રવેશ કરેછે)

કોટવાલ—છોડો સીપાછાઓ એને મલીછું ધનામ

માછી—ભગવાન તારું હારું કરે થકું હવે આરામ—મે દોડી

કોટવાલ—આલો માછી તને આપું હું ધનામ

માછી—આલો કોટવાલ એ છે મારું કામ...મે દોડીએ

(શરે જાયછે)

પ્રવેશ છઠ્ઠો

રથળ—પુરોહિતનો ખામ

(શકુન્તલાના પદાંતર ખેડીછે)

વેરાવળી

વનચર વીરા વધામણી—એ રાગ

શકુન્તલા—એવીશી અપરાધી હું યહ દુઃખ ખમગ શરણ

શંકટ શહુદ્ય અતીશ હું, અતી મજ મરણ—એવી

પ્રથમ પૂર્વ જનમમે પાપ કુરડ કરેલ:

આ બવે ભોગવવા પડે, કડ આ મલેલ—એવી

તોડી શરૈવર પારે, ભાગ્ય ધરમના ધામ;

હુટી હથે કુવારી જાન રે, મારેઆ મારખા નામ—એવી

ખેન ભાણેજની કીધી હાણુ—તોડયા નદીના પુલ

વીરોધ યયો વીધુંનું મને કીધો પાપ કડલ—એવી

અમુલ ગાદી પુરી હથે, દીધલ રંકને દુઃખ

શતર યઆ આ સમે—આવી ઉભા શનમુખ—એવી

(આકાશમાં ગણગણાત થાએછે, થોડી વાર રહી મનેકા

અપ્સરા સીંગાશણપર ખેસી પ્રવેશ કરેછે).

મજલ

(ધીરી થાને સીધને ખીએ—એ રાહ)
 ઠીસી થાને પુત્રી આવી શાએતા કરવા તારી,
 અનર્થ તારે શાંભળી થઈહું મિનનરી—ધીરી
 પતીએ કરે એ ધીકાર=ચીંતા ન કર લગે
 ચાલ મારે અવાસે રાખું તુને શંભારી—ધીરી
 (શકુન્તલા તથા મનકાશીગાશણપર મેસી આકાશ
 માર્ગ જાયછે)

પ્રવેશ સાતમે

સ્થળ—દુષ્યન્ત ગર્ભને દીવાનખાને

મજલ—મેંત

હું સુ નસીબ દુઃખ...એ રાહ

રાજા—અરે રે દેવ તે શું દુઃખીઓ કાઢી છે,
 અભિમાનમાં ચડાવી દીધોછે—અરે
 અભિલાશથી પ્રીય મલવા આવી,
 તેને તે દુષ્ટ ત્યાગ કરાવી—અરે

(અંગોઠી જોઈ) અવળી કેમ થઈ આ અંગોઠી,

મુજ પ્રીયાને તેં પાડી જુડી—અરે

અનર્થ પ્રીયાપે ક્રીધાં અપાર,

વીના વાંક પ્રીયાને ક્રાધે પ્રાર—અરે

(માતીલ પ્રવેશ કરેછે)

મહીદીપ છંદ

સ્વમ ચરાણુ સ્મરણુ મીતર...એ રાહ

માતીલ—ઓ પૃથ્વીપતી રાજ પ્રીતિથી પધારે

હંદ્ર તેડીઓ તમને તેથી સુખે શધારે...ઓ પૃથ્વી

પ્રવેશ આંઠમે

સ્થળ હમકોટમાંનો જંગલ

(ગૌતમી તથા સર્વદમન પ્રવેશ કરેછે)

૫૬

મુરત એ તેરી બેગાંણી...એ રાહ

ગૌતમી ન કરે અઃકીઆલ; આલો પેર જરહએ આપણે બાળ

જુવે વાઠ જનની, જે શકુન્તલા તારી

પુજા લીના અકળવછે, થછછે બેનરી—તુ કરે

મળવાની અભીલાશછે, નાખેછે નીશવાશ,

ઉભી શામને વાટ જુવેછે યદ્યપે બહુ નીરાશ—ન કરે।

સર્વદમન—સુત તું ખારી શખી મારી, ન કર બક બકાટ૦

„ આ કેશરીનું મૃત કરીને આશીશ તારી શાય—ન કરે।

શીહીને—અરે વનરાય તું વદ ન તારો ઉગાર

દંત કડીદાર તારા હું ઊભા મોજનાર—ન કરે।

(દુષ્યન્ત પ્રવેશ કરેછે, સર્વદમનને જોઇ વખાણુ કરેછે)

ઓખાહરાણુનો ઢાળ

દુષ્યન્ત—આ બાળ દીસે બાળવાન, રૂડી માતાએ આપેયો જ્ઞાન.

વીરપુત્ર છે કોઇ બાળ—હંશ શમાન એની છે ચાલ

નખ વીટાંણા જેમ કહી=મુખ કાંતી રહીછે કુલી.

ધન્યછે એના તાતને—ધન્યછે એની માતને.

જેની પાસે એવું રતન=ધન્યછે એનું ભૂતન.

ગજલ

દયાલુ દેવ કૃપાલુ તું—એ રાહ

દુષ્યન્ત—અરે બાઈ તું કહે શાચી વાત—આ બાળની કહીંછે માત—અ

શું નામછે એના તાતનો=કહોનો વંસ કહીં જાતનો—અ

મીતમી—સાંભળો મુખકારી રાય=માત એની શકુન્તલા યાય—અ.

પૌરવ વંશનો વીર્યવાન જાત-દુષ્યન્ત છે એનો તાત=અ.

એના માતને પતીએ તજી=એવી ઇશની થઇ મરજી-અ.

મેનકા જે શકુન્તલાની માત=તેડી લાવી તે પોતાની શંગાત-અ

દુષ્યન્ત—દુષ્યન્તરાય મારું નામ=મતાવો શકુન્તલાનું 'ધામ—અ.

(સર્વદમનને)આણે બાળ હું તમારે તાત-આણે ઘેર મુજ તમે શંગાત

પ્રવેશ નવમે

સ્થળ=હેમકોટમાં કશપરૂપિનો દીવાનખાનો

(શકુન્તલા હિદાયમાં પલંગપર બેઠી છે, રાજા દુષ્યન્ત તથા સર્વદમન

અને ગૌતમી પ્રવેશ કરે છે, શકુન્તલાને બેઠીને દુષ્યન્ત)

મેન

દુષ્યન્ત—ખ્યારી-ખ્યારી ક્ષમા કરજે નીરધાર,

અનરથ તુજપે મં કીધા અપાર.

વિના વાંકે તુજને કીધા પ્રહાર,

એ અન્યાયી મુજને હુગાર.

આવીયું અન્ધારું ખ્યારી મને,

તેથી તેમાગ કરેયો તને.

નાશ થયું અન્ધારનો જ્યારે,

ખ્યારું યાદ આવી તીઆરે.

મુદ્રીકા થઈ મુજને અરી,
તુજથી મને ખારી છુટી કરી.

(મુરછા પડેછે, શકુન્તલા શાંત કરેછે)

ગાજલ

જલદમેદાર હો—એ ગગ

શકુન્તલા—હોડો આનંદ કગરે, પ્રીયપતી ગંભીર થઈ

એમાં અન્ય આપણું નહીં,

વધીએ જામીઆ સેખરુશહી—હોડો

પૂર્વે મેં પાપ બહુ કરેલું, તે આ બવે મને નડેલું.

એમાં અન્યા મારું થયું, હવું શાપ મુજને શહી—હોડો

બેગે સોવામી થવો સમ—શમન્નો તમો છોની પ્રમ.

થએલી વાલમ વાત વિશારો, દાગી જલહી મને સહી—હોડો

(દુઃખ્યન્ત હોંછે, કંશપ પ્રવેશ કરેછે)

૫૬

વાદલ કાટવા માડીયું—એ ગહ

કંશપ—થવો સાણાઓ તમો શાંત, તમારા વિયોગનો આવીઓછે અંત

શુએ સ્ત્રી બાળ પેરે શધારો, હંદ્ર રથમાં બેશી પધારો.

હાથર કલ્યાણ કરશે તમારો, વચન સ્વીકારી લેજો તું મારો.
આવા આશીરવાદ હું દેહું છું, જે થાએ તમારો એમ કહું છું
કેમી દીન નહીં કરજો અભિમાન, યજ્ઞન કરી રાખજો દેવતાનું
માન.

(દુઃખનત—કદી નહીં બુઝું તમારો વચન, થઆછો મુજપે તમા પ્રેરન
પરંતુ માયું તે વચન મુજને મલે, ભગતમુનીનો વચન ફલે,
કંથપ—એવત્ન કરી પ્રમ કરો ને રાજ, સેવો શરશક્તી કરી રૂઝું રાજ
જેથી વધશે વંસનું પરીવાર, બંધાબધ થસે તમારો આધાર,
શરવે મક્કી કરો શજાને શત્રાંમ, એજ અજ્ઞાન થયોછે તમામ.

લાવણી

શુરવે—અમારી મીઠાલશ પવીત્ર કધી પધારીને અવાર,
અમપર મોટો કાવો ઉપકાર.
ભજી બતાવીએ અમે શકુન્તલાનો આપેશ,
ચુક હોએ ક્ષમા કરો શક્ત વાંચનારા—અમારી

